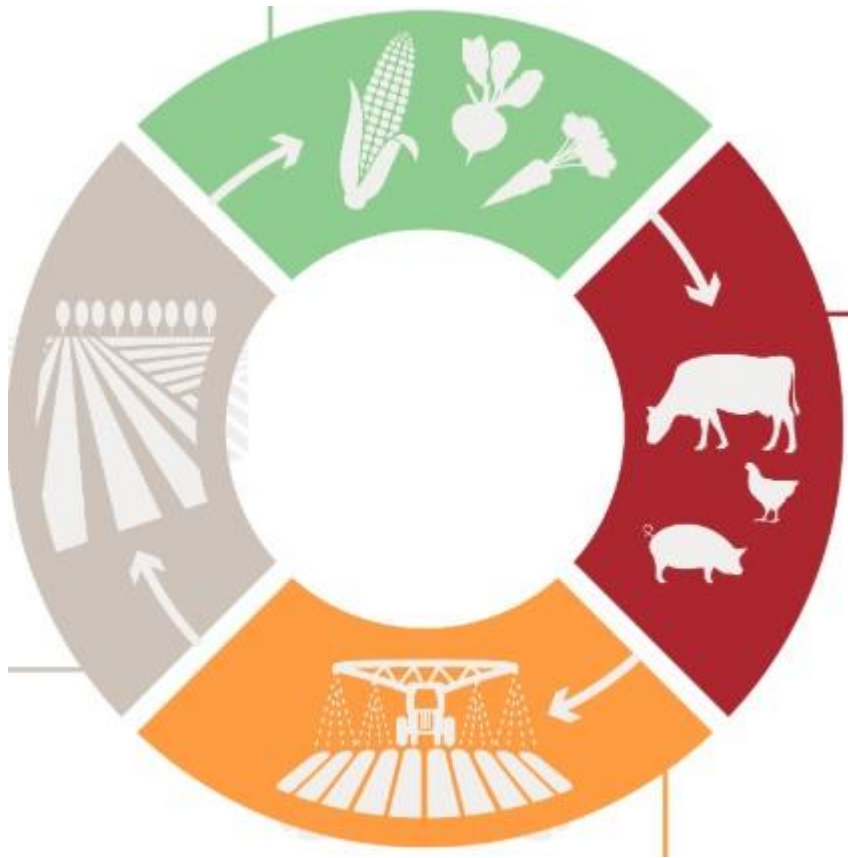

Jan Jaap Daanje
4TAO

MOGELIJKHEDEN KRINGLOOPLANDBOUW VEENKOLONIËN

Afstudeerwerkstuk

Mogelijkheden kringlooplandbouw Veenkoloniën

Periode:

Semester: Voorjaar 2022

Datum: 6-6-2022

Afstudeerdocent:

Naam: Kees Westerwijk

Email: k.westerdijk@aeres.nl

Auteur:

Naam: Jan Jaap Daanje

Opleiding: Tuin- en Akkerbouw Agrarisch ondernemerschap

Adres: Lindenstraat 9

Postcode/plaats: 9501VW Stadskanaal

Telefoon: 0683266060

Email: 3023106@aeres.nl
janjaapdaanje@hotmail.com

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt mijn vooronderzoek, dat ik geschreven heb ter afronding van mijn studie Agrarisch Ondernemerschap Tuin- akkerbouw aan Aeres Hogeschool te Dronten. Het onderwerp van deze vooronderzoek/scriptie is Mogelijkheden kringlooplandbouw in De Veenkoloniën. Zelf ben ik opgegroeid in Stadskanaal, wat ligt in De Veenkoloniën. Samen met mijn vader hebben we een akkerbouwbedrijf met een veenkoloniaal bouwplan; zetmeelaardappelen, suikerbieten, zomergerst en waspeen. In de omgeving zijn ook veel veehouderijbedrijven actief. Hier spreekt het gekozen onderwerp mij aan, omdat kringlooplandbouw tot op heden ook wel het stimuleren van samenwerkingen en het sluiten van ketens is. Met dit werkstuk hoop ik daarom ook meer inzicht te creëren aan de invulling kringlooplandbouw.

Graag wil ik de heren Piet Haak en Kees Westerdijk bedanken voor de begeleiding voor het geven van feedback voor een juist opgesteld werkstuk. Daarnaast wil ik AgroNoord bedanken voor de gegeven kennis, tijd en het beschikbaar stellen van databases.

Jan Jaap Daanje

Stadskanaal, juni 2022

Samenvatting

In Nederland is de agrarische sector een veel besproken onderwerp op dit moment. Dit komt voornamelijk uit onderzoeken, waaruit blijkt dat de huidige manier van landbouwbedrijven een grote impact op klimaat en milieu heeft. Om deze negatieve invloeden in te perken, heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een nieuwe visie voor de agrarische sector geschreven. Een van de onderdelen binnen deze visie is kringlooplandbouw. Kringlooplandbouw moet de impact op klimaat en milieu van de agrarische sector verkleinen. Een voorwaarde binnen de kringlooplandbouw is een goede samenwerking tussen verschillende agrarische sectoren. Om deze reden is dit onderzoek gestart en wordt er getracht om te onderzoeken hoe de samenwerking geoptimaliseerd kan worden en hoe het doel te bereiken is in 2030.

Om antwoord te geven op deze vraag wordt er onderzocht welke vormen van samenwerkingen zich al voordoen. Ook worden de belangen van de partijen onderzocht. Daarnaast worden de invloeden van de stakeholders zoals De Overheid, Rabobank en Friesland Campina onderzocht. Om deze onderzoeken uit te voeren, zijn een literatuuronderzoek, enquêtes en interviews toegepast.

Uit de resultaten van het literatuuronderzoek, enquête en interviews, blijkt dat een groot deel van de akkerbouwers en melkveehouders al samenwerkt in De Veenkoloniën. Grondruil en mestafzet zijn hierbij de grootste vormen van samenwerking. Binnen de samenwerking worden voor- en nadelen benoemd. De voordelen doen zich vooral voor aan de praktische kant en rondom de teelt. Verruiming van de rotatie in het bouwplan en mestafzet worden als voordelen aangekaart. Nadelen zijn in twee groepen op te delen: de praktische nadelen en de nadelen rondom wet- en regelgeving. Het overgrote deel geeft aan last te hebben van de tweede groep. Belemmering van samenwerken door wet- en regelgeving en bovenwettelijke eisen van stakeholders. Een groot deel van de melkveehouders twijfelt daarom wel eens aan samenwerking, door onzekerheden. Verder zorgen de eerdergenoemde bovenwettelijke eisen van stakeholders, zoals banken of afnemers ook voor een nadelig effect op de samenwerking.

De bereidheid van akkerbouwers en melkveehouders om samen te werken is groot. Zij hebben hier zelf een groot aandeel in om dit te laten slagen, maar deze samenwerking kan nog wel geoptimaliseerd worden. De optimalisering van de samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij ligt echter vooral bij de wet- en regelgeving. Daarnaast kunnen ook stakeholders met bovenwettelijke eisen, zorgen voor minder belemmeringen, door deze te versoepelen. Ook kan de overheid de samenwerking stimuleren door binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) een extra financiële vergoeding boven op de betalingsrechten toe te kennen, aan ondernemers die aantoonbaar samenwerken.

Summary

In the Netherlands, the agricultural sector is a much-discussed topic at the moment. This is mainly due to research showing that the current way of farming has a major impact on the climate and the environment. To curb these negative influences, the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality has written a new vision for the agricultural sector. One of the components of this vision is circular agriculture. The aim of circular agriculture is to reduce the impact of the agricultural sector on the climate and the environment. A condition for circular agriculture is good cooperation between different agricultural sectors. For this reason, this study has been launched to investigate how the cooperation can be optimised and how the goal can be achieved by 2030.

To answer this question, the forms of cooperation that are already taking place are examined. The interests of the parties are also examined. In addition, the influences of stakeholders such as The Government, Rabobank and Friesland Campina are investigated. To carry out these studies, literature research, surveys and interviews are used.

The results of the literature study, survey and interviews show that a large part of the arable and dairy farmers already works together in the Veenkoloniën. Land exchange and manure disposal are the largest forms of cooperation. Within the cooperation, advantages and disadvantages are mentioned. The advantages are mainly on the practical side and around the cultivation. Extension of the rotation in the crop rotation plan and manure sales are mentioned as advantages. The disadvantages can be divided into two groups: the practical disadvantages and the disadvantages relating to legislation and regulations. The majority indicates to be bothered by the second group. Obstacles to cooperation caused by legislation and regulations and by the extra-legal requirements of stakeholders. A large proportion of dairy farmers therefore sometimes have doubts about cooperation because of uncertainties. In addition, the extra-legal requirements of stakeholders, such as banks or customers, also have a negative effect on cooperation.

The willingness of arable and dairy farmers to cooperate is high. They themselves have a large share in making this a success, but this cooperation can still be optimised. The optimisation of cooperation between arable and dairy farmers, however, is primarily a matter of legislation and regulations. In addition, stakeholders with non-statutory requirements can ensure fewer obstacles by making them more flexible. The government can also stimulate cooperation by granting an extra financial compensation on top of the payment rights within the CAP to entrepreneurs who can demonstrate cooperation.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Summary	4
1. Inleiding	6
1.1 Kringlooplandbouw	6
1.2 Noodzaak kringlooplandbouw	8
1.3 Realisatie kringlooplandbouw	8
1.4 Knowledge gap	9
1.5 Afbakening	9
1.6 Hoofd- en deelvragen	9
1.7 Doelstelling	9
2. Methodologie	10
2.1 Dataverzameling per deelvraag	10
3. Resultaten	12
3.1 Samenwerkingsmogelijkheden	12
3.2 Huidige samenwerkingen	12
3.3 Belangen van akkerbouwers en veehouders	14
3.4 Beïnvloeding door stakeholders	15
4. Discussie	17
5. Conclusie en aanbevelingen	19
5.1 Conclusie	19
5.2 Aanbevelingen	20
Bibliografie	22
Bijlage I: Interview	24
Bijlage II: Enquête	25
Bijlage III: Checklist schriftelijk rapporteren	34

1. Inleiding

In dit rapport zullen de mogelijkheden van kringlooplandbouw binnen De Veenkoloniën geanalyseerd worden en hoe deze opgezet kan worden. Hierbij zullen verschillende vormen van reeds bestaande samenwerkingen onder ogen gebracht worden, maar ook waar men aan moet voldoen om deze samenwerkingen als kringlooplandbouw te kunnen beschouwen.

De agrarische sector in Nederland staat wereldwijd hoog op de ranglijst. Niet alleen exporteert Nederland veel agrarische kennis, na de Verenigde Staten, is Nederland de grootste exporteur van agrarische producten ter Wereld (Jukema et al., 2020). Daarnaast wordt er op de Nederlandse landbouwgrond ook de hoogste opbrengst per hectare gerealiseerd en tracht men om deze naar een nog hoger niveau te tillen (Rijk, 2008).

Binnen de toekomst van de landbouw in Nederland heerst echter veel onzekerheid en in een veelbesproken thema. Er ontstaat onder andere een toenemende druk op de grondmarkt door andere sectoren zoals natuurorganisaties, energieopwekking, woningbouw, infrastructuur en recreatie. Hierdoor verliest Nederland ongeveer 7.500 hectare per jaar aan landbouwgrond (Smit, 2017). Door deze inkrimping, zijn de ondernemers gedwongen om steeds intensiever te gaan telen. Deze noodzaak is tegenstrijdig met de visie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze visie is uitgewerkt in het rapport Landbouw, natuur en voedsel: waardevol verbonden, deze visie wordt ook wel 'Nota Schouten' genoemd.

In deze 'Nota Schouten' staat de huidige visie van het LNV. Het hoofddoel van deze visie is om Nederland koploper te laten worden in kringlooplandbouw (Schouten, 2019). In deze visie wordt geschetst dat de sectoren akkerbouw, tuinbouw en veehouderij elkaars producten uit de keten moeten gebruiken. Ook moeten reststromen gebruikt worden die ontstaan bij verwerking van eigen producten in de industrie. Hierbij is een nauwe samenwerking nodig binnen de sector. Deze samenwerking tussen de verschillende agrarische sectoren moet bijdragen aan kringlooplandbouw volgens de minister, wat zij tevens bevestigd in de nota: 'Een van de factoren die van grote invloed kan zijn op de kringloop binnen Nederland is de samenwerking tussen verschillende landbouwtakken' (Schouten, 2018). De bovengenoemde samenwerking, gebeurt al in verschillende gebieden binnen De Veenkoloniën. Maar wat zijn de mogelijkheden en hoe kunnen deze verder uitgebreid, gestimuleerd en geoptimaliseerd worden? En welke belangen hebben de ondernemers? In dit rapport wordt getracht om antwoorden te vinden op deze vragen.

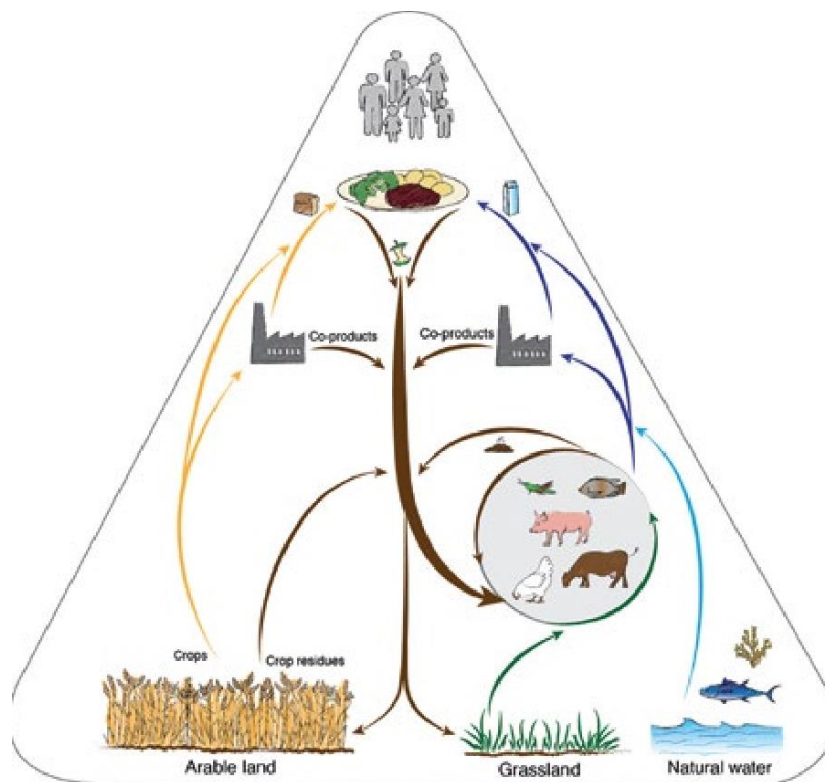
1.1 Kringlooplandbouw

Het doel van de agrarisch sector was na de tweede wereldoorlog, om zo veel mogelijk voedsel te produceren. Er mocht nooit meer zo veel honger ontstaan na de hongerwinter in 1944. Het Europese landbouwbeleid had haar peilen gericht op zo veel en op een zo efficiënt mogelijke manier voedsel te produceren. Mede door dit beleid heeft het ervoor gezorgd dat Nederland nummer twee wereldwijd exporteur van agrarische producten is (Wageningen Universiteit, 2019).

Tot op heden is de wereldbevolking nog steeds groeiende. Dit blijft zorgen voor een toenemende vraag naar voedsel. Het belang van efficiënt voedsel produceren blijft groot. Echter moet deze efficiëntie breder bekeken gaan worden. Er wordt tot nu toe vooral aandacht besteed aan de economische kant van het voedsel produceren, maar de ecologische aspecten zijn wel degelijk zo belangrijk om in de aandacht te zetten (Wageningen Universiteit, 2020).

Kringlooplandbouw houdt in het algemeen in; de kringloop van grondstoffen in een bepaald gebied gesloten houden. Dit is een vorm van duurzame landbouw, waarbij men streeft naar het zo min mogelijk lekken van stoffen, dit wordt emissie genoemd. Het is onvermijdelijk dat deze stoffen niet

uit de kringloop zullen lekken, echter wordt er gestreefd om deze stoffen terug te winnen, om deze weer toe te kunnen voegen aan de kringloop. Bij kringlooplandbouw probeert de agrariër zowel de in- als uitstroom van beschikbare bronnen zo gelijk mogelijk te houden en efficiënt mogelijk te gebruiken (De Boer & Van Ittersum, 2018).

Figuur 1 Visualisation of a circular foodsystem (De Boer & Van Ittersum, 2018)

Zwart-wit is kringlooplandbouw niet anders dan de manier van landbouwbedrijven sinds het ontstaan hiervan duizenden jaren geleden. Elke agrariër had vee die graasden en mest produceerden. Hierbij werd de mest en restafval over de akkers verspreid, waar de gewassen op konden groeien en voedsel werd geproduceerd. Na de tweede wereldoorlog trad er een trend van schaalvergroting op. Naast deze schaalvergroting, gingen de bedrijven zich meer specialiseren. Door bijvoorbeeld enkel nog vee te houden of door enkel nog gewassen te telen. Hierdoor nam het aantal 'gemengde bedrijven' fors af.

Binnen de huidige visie van het Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bevat eerdergenoemde opvattingen van De Boer en Van Ittersum, maar bevat ook specifieke uitwerkingen voor Nederland. Het ministerie van LNV heeft als visie; via volhoudbare benutting van grondstoffen koploper in kringlooplandbouw worden. Met daarbij de volgende uitgangspunten: zo veel mogelijk lokaal produceren of lokale producten gebruiken. Wanneer hier geen mogelijkheid toe is, dan pas regionale of internationale productie toepassen. Reststromen van de agrarische sector en voedselketen, zoals gewasresten, mest, voedselresten procesafval et cetera, moeten verder verwerkt of opnieuw gebruikt worden. Het vee moet in eerste instantie gevoerd worden met voedergewassen of gewasresten van het eigen bedrijf, of met producten uit de directe omgeving (Schouten, 2018).

Verder is de bodem een belangrijk aspect binnen kringlooplandbouw, al dan niet de belangrijkste. Hier wordt door voedselproductie veel van de bodem gevraagd, de mens onttrekt vocht en mineralen en behoort dit terug te geven doormiddel van organisch materiaal en andere voedingsstoffen. De bodemkwaliteit moet goed in acht genomen worden en onderhouden worden door een juiste en verantwoorde bemesting en een weloverwogen bouwplan (Prins et al., 2011).

Naast een goed bodembeheer voor kringlooplandbouw, is energieverbruik ook een belangrijk aspect in de visie van het ministerie van LNV. Deze moet zo veel mogelijk beperkt worden op de zogenaamde kringloopbedrijven. De energie die de ondernemers gebruiken, dient zo veel mogelijk uit hernieuwbare energie voort te komen.

1.2 Noodzaak kringlooplandbouw

Binnen ecologische efficiëntie is het verminderen van de uitstoot in de agrarische sector een onderdeel. De huidige manier van het produceren van voedsel wordt gedaan tegen een zo laag mogelijke kostprijs, wat tevens zorgt voor emissie van schadelijke stoffen en uitstoot van broeikasgassen. Deze manier van produceren heeft een grote impact op het milieu en klimaat. Kringlooplandbouw kan een rol spelen in het verminderen van deze uitstoot van schadelijke stoffen. Zoals eerder aangegeven houdt kringlooplandbouw in dat de kringloop van (grond)stoffen gesloten is, waardoor er minder emissie van schadelijke stoffen plaatsvindt (Schouten, 2019).

Een ander aspect binnen de ecologische efficiëntie is het zuiniger omgaan met de (grond)stoffen. De impact van landbouw op het klimaat gaat gepaard met het opraken van uitputtende bronnen op aarde. Fosfaat is een van deze uitputtende bronnen. Dit wordt volgens onderzoek een wereldwijde uitdaging en zal betekenen dat er fosfaat herwonnen moet gaan worden. Deze herwonnen fosfaat kan dan weer gebruikt worden als meststof in de voedselproductie. Deze herwinning zal moeten voortvloeien uit de huidige afvalstromen van de hele voedsel- en consumptieketen. Hierbij is een nieuw duurzaam beleid dan van belang. Om dit te kunnen realiseren, zullen er 'samenwerkingsverbanden en strategische kaders om de ontwikkeling van hernieuwbare fosfaatmeststoffen en het effectief gebruik ervan door boeren te stimuleren en ondersteunen (Schröder, 2009). Dit geeft ook de noodzaak van kringlooplandbouw weer.

1.3 Realisatie kringlooplandbouw

Volgens het Nederlandse kabinet moeten de kringlopen van grondstoffen en hulpbronnen op een zo laag mogelijk niveau gesloten zijn. Het zij op nationaal of internationaal niveau, Nederland moet koploper worden op het gebied van kringlooplandbouw. De streefdatum om deze visie te realiseren is 2030 (Schouten, 2018).

Om de kringloop sluitend te maken volgens de visie van het LNV, zal er rekening gehouden moeten worden met een aantal aspecten. Allereerst moet de economische positie van de ondernemers zodanig goed zijn dat deze een goed inkomen uit de bedrijfsvoering kunnen halen. Er moet ruimte zijn om te kunnen innoveren en het bedrijf moet stand kunnen houden door de jaren heen om het vervolgens over te kunnen dragen naar een volgende generatie. Ook zal de waardering van voedsel verhoogd moeten worden met daarnaast een verminderde verspilling van voedsel. Bij het verbeteren en vernieuwen van de productiemethoden, zal Nederland voorop moeten blijven lopen en hier tegelijk een voorbeeldfunctie moeten hebben. Door hoogwaardige producten te blijven produceren en vermarkten, die binnen een 'gesloten' kringloop geproduceerd zijn. Een belangrijk aspect om dit te kunnen realiseren is de samenwerking binnen de agrarische sector. (Bos et al., 2019)

1.4 Knowledge gap

Er is, zoals eerder benoemd, een geoptimaliseerde samenwerking binnen de agrarische sector nodig om kringlooplandbouw te kunnen realiseren. Er zijn verschillende vormen van samenwerkingen mogelijk binnen de sector. Hierover zijn al verschillende artikelen geschreven (Oosterhoff, 2019) (Wolf de et al., 2018). Deze artikelen benoemen vele mogelijkheden binnen de samenwerkingen. Door bijvoorbeeld grond te ruilen om een extensiever bouwplan te realiseren, mestafzet binnen de regio en voedergewassen laten telen door akkerbouwers voor veehouders.

Binnen de visie van het LNV is het positieve effect wel benoemd, maar hoe deze geoptimaliseerd kan worden is nog onbekend. Er is geen onderzoek gedaan waar de knelpunten en belemmeringen kunnen zitten binnen de samenwerkingen. In dit onderzoek wordt getracht om daar een antwoord op te vinden op deze vragen.

1.5 Afbakening

Deze scriptie zal zich in eerste instantie enkel richten op De Veenkoloniën. Het gaat hierbinnen om de akkerbouw-, veehouderijbedrijven en stakeholders. Dit heeft als praktische redenen dat AgroNoord het klantenbestand beschikbaar stelt en deze tevens voor groot gedeelte in dit gebied bevindt. Ook moet de omvang van het onderzoek behapbaar blijven binnen de gestelde tijd, om deze te kunnen afronden.

1.6 Hoofd- en deelvragen

Hoofdvraag: Hoe kan regionale samenwerking t.b.v. kringlooplandbouw worden verbeterd om doelstelling kringlooplandbouw in 2030 in De Veenkoloniën te behalen?

Deelvragen

1. Wat zijn de mogelijke samenwerkingsmaatregelen?
2. Hoe wordt er nu al samengewerkt tussen akkerbouwers en veehouders?
3. Welke belangen hebben zowel akkerbouwers als veehouders?
4. Hoe beïnvloeden stakeholders de kringlooplandbouw?

1.7 Doelstelling

Het doel van het onderzoek is, om inzichtelijk te krijgen hoe de kringlooplandbouw in De Veenkoloniën opgezet kan worden en wat hier de voor- of juist nadelen van zijn. Hiermee kunnen de akkerbouwers en veehouders in het gebied handvatten en praktische tips verkrijgen. Waarna een samenwerking gemakkelijker tot stand te brengen is en er mogelijkheden ontstaan om te kunnen optimaliseren. Verder is het doel om de overheid en stakeholders inzicht te kunnen geven, welke knelpunten en belemmeringen er in de praktijk zijn. Een daarbij komend doel is het zoeken naar oplossingen voor deze knelpunten en belemmeringen. Verder is de verwachting dat wanneer er mogelijkheden ontstaan voor het optimaliseren van samenwerkingen, dit ook stimulerend werkt om meer toe te gaan passen.

2. Methodologie

In dit hoofdstuk is de methoden beschreven die gebruikt is voor het uitwerken van de deelvragen. Er is besloten om een literatuuronderzoek te doen en een interview uit te voeren. Om de reeds bekende informatie te achterhalen is het literatuuronderzoek ingezet, om de achtergrondkennis als kwantitatief onderzoek te laten dienen. De enquête is online uitgevoerd, waarbij vierennegentig respondenten waren.

2.1 Dataverzameling per deelvraag

Wat zijn mogelijke samenwerkingsmaatregelen?

De definitie van kringlooplandbouw is voornamelijk onderzocht door middel van literatuuronderzoeken. Hierbij is de mediatheek van Aeres Hogeschool geraadpleegd, eveneens als de online mediatheken Google Scholar en GreenI. Bij het literatuuronderzoek zijn steekwoorden als kringlooplandbouw, samenwerking landbouw, kringlooplandbouw regionaal en waarom kringlooplandbouw gebruikt. In eerste instantie is de visie van het LNV aangehaald. Daarnaast heeft het rapport 'Handboek Samenwerken Akkerbouw & Veehouderij' (Oosterhoff, 2019) een helpende hand geboden om de desbetreffende deelvraag te beantwoorden. Om de relevantie te beoordelen is in eerste instantie gekeken of een bepaalde auteursnaam vaak terugkwam. Wanneer dit het geval was, is geconcludeerd dat deze auteur veel onderzoek gedaan heeft naar het onderwerp. Een andere methode om de relevantie te toetsen is doormiddel van het lezen van de inleiding en de conclusie. Dit heeft een representatief beeld gegeven of de publicaties passen bij het onderwerp/probleemstelling of niet. Om de kwaliteit te beoordelen, is eveneens gekeken of de auteur meerdere malen benoemd of naar verwezen is en of de auteur verbonden is bij een wetenschappelijke instelling. Wanneer dit het geval was, is er van uit gegaan dat het om een deskundig persoon gaat.

Hoe wordt er nu al samengewerkt tussen akkerbouwers en veehouders?

De bovengenoemde deelvraag is grotendeels beantwoord door het houden van interviews en enquête. Hierbij konden ondernemers uit het onderzoeksgebied (De Veenkoloniën) aangeven op wat voor manier nu al wordt samengewerkt, of juist nog helemaal niet. Op deze manier is inzicht verkregen op wat voor manier er samengewerkt wordt, waar kansen liggen en hoe kringlooplandbouw volgens hen ingevuld zou kunnen worden. Het ging bij de interviews om een kwalitatief onderzoek, waarbij interpretaties, ervaring en betekenis de hoofdrol speelden. De interviews zijn verwerkt doormiddel van 'coderen'. Hierbij zijn de gegeven antwoorden met elkaar vergeleken en bepaald of hier verbanden in te vinden zijn. Men kan denken aan spreiding tussen antwoorden op de vraag zoals, houdt u zich bezig met kringlooplandbouw? Waarbij antwoorden als, nee totaal niet, daar heb ik geen behoefte aan. Tot antwoorden als, ja ik houd mij hier volop mee bezig en streef hierin koploper in te zijn met nieuwe inzichten en innovatieve ideeën. De manier van coderen is nader bepaald om de spontaniteit van de interviews te waarborgen. Zo konden er uiteindelijk inzichten en handvatten geboden worden om de kringlooplandbouw op te bouwen in de regio. Ook bij deze deelvraag is eveneens gebruik gemaakt van bronnen zoals 'Handboek Samenwerken Akkerbouw & Veehouderij' (Oosterhoff, 2019) en 'verduurzaming samenwerking akkerbouwveehouderij in Drenthe' (Wolf de et al., 2018) om verduidelijking te verkrijgen in de mogelijke samenwerkingen.

Welke belangen hebben zowel akkerbouwers als veehouders?

De belangen zijn doormiddel van een interview en enquête in kaart gebracht. Verder is er ook een literatuuronderzoek uitgevoerd om de belangen weer te kunnen geven. Het literatuuronderzoek is op dezelfde manier uitgevoerd als bij de eerste deelvraag. Er zijn wel andere zoektermen gebruikt bij de huidige deelvraag. Steekwoorden als belang samenwerking landbouw, akkerbouw kringlooplandbouw, veehouderij kringlooplandbouw, zijn hierbij gebruikt.

Hoe beïnvloeden stakeholders de kringlooplandbouw?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden, zijn er gegevens verzameld van stakeholders (bijvoorbeeld de overheid, Rabobank en Friesland Campina) over hoe deze in de toekomst kringlooplandbouw dragelijk en efficiënt kunnen maken. Deze gegevens zijn verzameld uit beleidsstukken, artikelen en websites van de desbetreffende stakeholders. Verder is er getracht om akkerbouwers en veehouders met vernieuwende ideeën te laten komen. Hierdoor is de deelvraag uit meerdere perspectieven beantwoord. Ook is er een literatuuronderzoek uitgevoerd op de bovengenoemde manieren. Hierbij zijn steekwoorden als kringlooplandbouw Rabobank, invulling kringlooplandbouw overheid gebruikt.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek per deelvraag weergegeven worden. Zoals in hoofdstuk twee reeds is aangegeven, zullen een deel van de deelvragen beantwoord worden doormiddel van literaire bronnen en een deel beantwoord worden doormiddel van een interview en enquête. De mogelijkheid om het klantenbestand van AgroNoord te gebruiken, is uiteindelijk niet mogelijk gebleken. Als alternatief is de enquête binnen eigen netwerk verspreid in De Veenkoloniën.

3.1 Samenwerkingsmogelijkheden

In hoofdstuk 1 is benoemd dat de landbouw vroeger vele gemengde bedrijven kende. Na de Tweede Wereldoorlog zijn vele bedrijven zich gaan specialiseren op een bepaalde tak. Tegenwoordig komt deze bedrijfsvoering steeds meer terug, in de vorm van samenwerkingen. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat er verschillende mogelijkheden zijn binnen deze samenwerking. De volgende mogelijke samenwerkingen zijn gebleken: mestafzet, grondruil, arbeid, delen van machines en het telen van voedergewassen door de akkerbouwer voor de veehouder (Oosterhoff, 2019). De mogelijkheden zullen hieronder verder uitgelicht worden.

Mestafzet is tot nu toe een van grootste mogelijkheden van samenwerken. Veehouders zetten mest rechtstreeks af bij akkerbouwbedrijven, al dan niet via mesthandelaren. De veehouder blijft op deze manier binnen de mestruimte en de akkerbouwbedrijven kunnen de bodem bemesten met dierlijke mest, wat de gewassen en bodemkwaliteit ten goede komt (Wolf de et al., 2018). Een ander bijkomend voordeel is dat er handel- en transportkosten worden bespaard, wanneer de mest in de buurt afgezet wordt. De veehouder betaalt in de regel veelal een lagere prijs aan de akkerbouwer, dan dat de mest op de vrije markt kost.

Arbeid is een volgende en eenvoudige vorm van een mogelijke samenwerking. Wanneer een akkerbouwer in drukke perioden – zoals zaaien of oogsten – bezig is, kan de veehouder bijspringen. Dit werkt andersom hetzelfde. Een verdere vorm van samenwerking, is de mogelijkheid om machines te delen. Hierbij kunnen de kosten voor de aanschaf van een bepaalde machine gedeeld worden, wat het aantrekkelijker kan maken om een bepaalde machine aan te schaffen. Echter is het delen van machines niet specifiek iets tussen veehouders en akkerbouwers. Dit kan ook een samenwerking zijn tussen twee veehouders of twee akkerbouwers. (Buurma & de Jong, 2018)

3.2 Huidige samenwerkingen

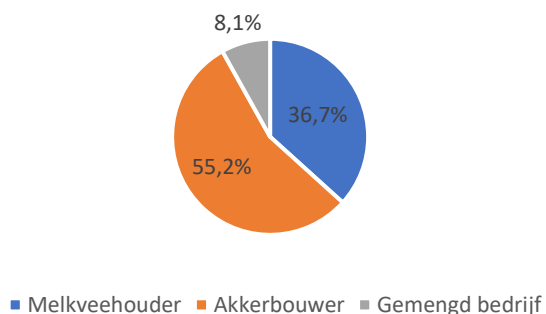
De antwoorden voor de desbetreffende deelvraag zijn vergaard uit interviews en enquêtes. In totaal zijn er binnen De Veenkoloniën tien akkerbouwers en tien melkveehouders geïnterviewd. De enquête is ingevuld door 94 personen.

Uit de interviews blijkt dat vier van de tien melkveehouders samenwerkt met een andere melkveehouder of akkerbouwer. Waar zes van de tien akkerbouwers samenwerkt met een andere akkerbouwer of melkveehouder. Bij twee van de melkveehouders die samenwerken met een collega-melkveehouder, is de voornaamste reden het delen van machines. Op deze manier kunnen de kosten verdeeld worden en hebben beide ondernemers profijt van de machines. De twee melkveehouders die samenwerken met akkerbouwers, gaven grondruil en mestafzet als voornaamste reden aan. Bij een van de melkveehouders werd enkel een gedeelte van de percelen geruild. De andere melkveehouder roteerde volledig mee in het bouwplan van de akkerbouwer. In beide gevallen nam de akkerbouwer de teelt voor zijn rekening, zodat de melkveehouder zich volledig op het melkvee kon richten.

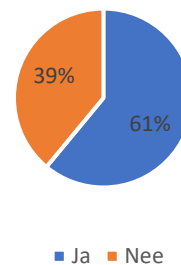
Op de volgende pagina is een zetal figuren weergegeven. Hierin is te zien wat voor soort bedrijf de respondent heeft, of er al samengewerkt wordt en hoe lang er al samengewerkt wordt. Opvallend is

dat de melkveehouders meer en al langer samenwerken dan akkerbouwers. De melkveehouders hebben hierin ook de samenwerking met andere melkveehouders meegenomen, naar verwachting is het aantal daarom hoger. Binnen De Veenkoloniën zijn er ook verschillende regio's waarbij de verhouding tussen akkerbouwers en veehouders niet optimaal is, waardoor samenwerken niet altijd mogelijk is. Het overgrote deel van de ondernemers die in deze regio's wonen, gaven aan dat er wel eens over is nagedacht om een samenwerking aan te gaan met een akkerbouwer of melkveehouder. Wanneer er een samenwerking aangegaan wordt, willen de ondernemers dit over het algemeen voor lange tijd aanhouden. Drie op de tien akkerbouwers hebben al meerdere samenwerkingen gehad. Door onzekerheden omtrent regelgeving voor bijvoorbeeld derogatie, hebben melkveehouders de samenwerkingen wel eens opgegeven. Melkveehouders die dachten dat er bijvoorbeeld een 'referentie jaar' kwam, wilden alle grond op eigen naam houden en dus niks meer ruilen.

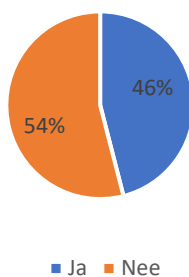
Figuur 3.1 Bedrijfssoort respondent

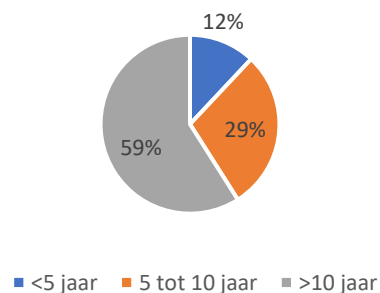
Figuur 3.2 Melkveehouders die samenwerken

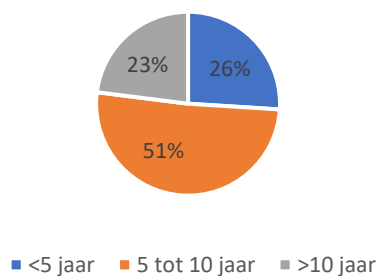
Figuur 3.3 Akkerbouwers die samenwerken

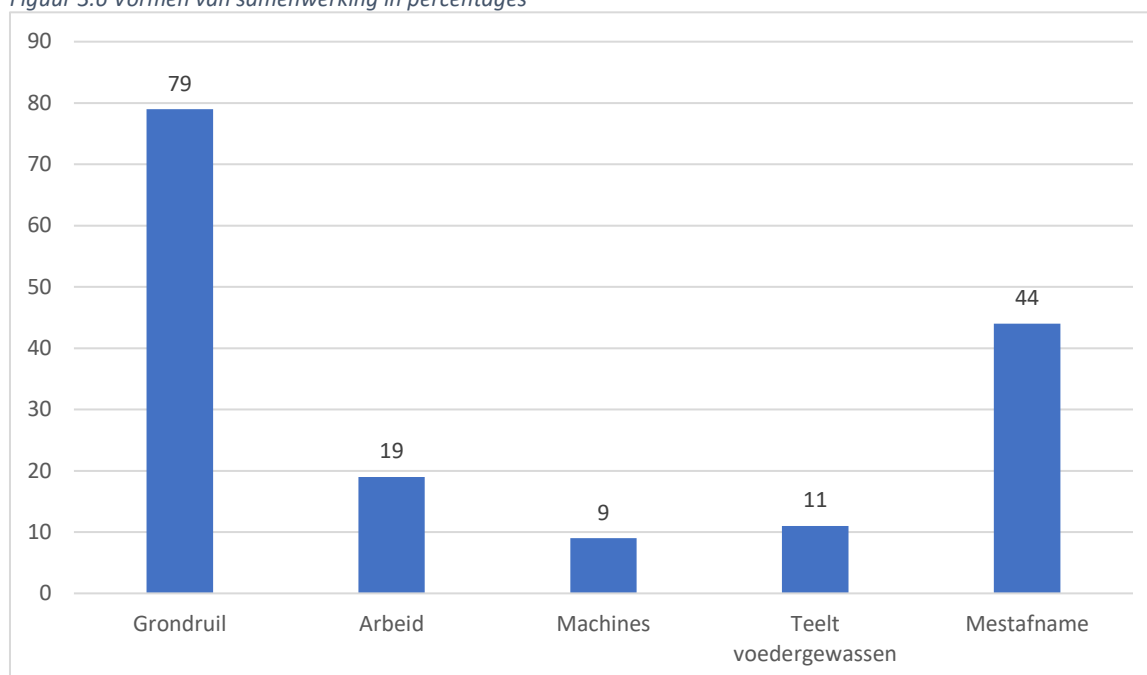
Figuur 3.4 Jaren samenwerking melkveehouders

Figuur 3.5 Jaren samenwerking akkerbouwers

Figuur 3.6 Vormen van samenwerking in percentages

In figuur 3.6 hierboven zijn de vormen van de meest voorkomende samenwerkingen weergegeven. Grondruil is duidelijk de grootste vorm van samenwerking, gevolgd door mestafname. Het delen van machines gebeurt in de kleinste mate. De respondenten hebben expliciet aangegeven of er samengewerkt wordt tussen twee verschillende bedrijven; bijvoorbeeld akkerbouw en melkveehouderij en niet akkerbouw-akkerbouw of melkveehouderij-melkveehouderij. Uit de interviews en enquêtes is gebleken dat er bij 81 procent meer uit de samenwerking tussen een akkerbouwer en melkveehouder te behalen valt of er zijn niet meer mogelijkheden tot samenwerking door verschillen in machines.

3.3 Belangen van akkerbouwers en veehouders

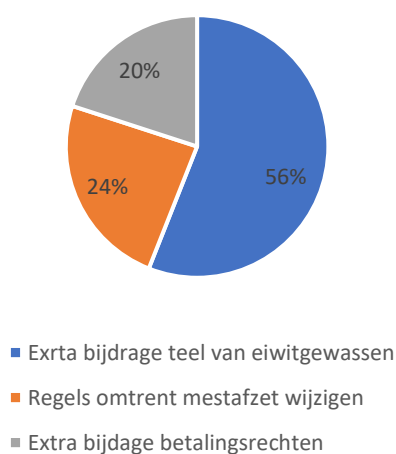
De samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij kan bijdragen aan de regio brede kringlooplandbouw in De Veerkoloniën. Het is daarbij ook belangrijk de belangen te peilen van de ondernemers in de omgeving. In deze paragraaf worden de belangen toegelicht. De gegevens zijn verzameld doormiddel van interviews en enquêtes. Uit de enquête zijn de vragen tien tot en met dertien en vierentwintig tot en met zevenentwintig gebruikt.

Samenwerking is van vele factoren afhankelijk en hierbij kunnen zich problemen of belemmeringen voordoen. Zeventig procent van de ondernemers gaf aan dat het praktische samenwerken, zoals grondruil, landwerk en machines delen geen problemen geeft. Het gedeelte wat geregeld moet worden voor de wet- en regelgeving, gaven de ondernemers als groter probleem aan. Uiteindelijk hebben de ondernemers problemen en argumenten hoe men gestimuleerd kan worden aangedragen. Deze stimulansen kunnen vertaald worden naar de belangen van de ondernemers.

Volgens zeventien procent van de respondenten, moet de overheid samenwerking gaan stimuleren. Het telen van eiwit gewassen door akkerbouwers voor melkveehouders, de mestafzet binnen een regio in grotere hoeveelheden toelaten en extra financiële vergoedingen voor het telen van eiwitgewassen zijn enkele voorbeelden (zie figuur 3.7). Voor het veranderen van de mestafzet gaven de ondernemers aan dat de hoeveelheid mest die via boer-boer transport getransporteerd wordt, verruimd moet worden naar vijftig of vijfenzeventig procent in plaats van vijventwintig procent.

Vierentwintig van de ondernemers gaf aan dat er binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) regels opgesteld moeten worden, zodat de mest en reststromen regionaal afgezet moeten worden, om zo de kringloop binnen de regio zo goed mogelijk te sluiten. Het telen van eiwitgewassen door akkerbouwers voor melkveehouders zou volgens zesenvijftig procent van de ondernemers een extra financiële bijdrage op de betalingsrechten moeten opleveren, wanneer er aantoonbaar een gewas door een akkerbouwer voor een melkveehouder geteeld wordt. De teelt van aardappelen is bij de akkerbouwers het meest rendabele gewas. Bij deze teelt wordt gemiddeld een teeltrotatie aangehouden van één op twee of één op drie. Eiwitgewassen zoals tarwe, gerst, luzerne en veldbonen, zijn gewassen met een laag saldo. Wanneer deze gewassen geteeld worden door de akkerbouwer en deze krijgt hiervoor een extra vergoeding, dan zal dit stimulerend gaan werken.

Figuur 3.7 Ideeën van de respondenten

3.4 Beïnvloeding door stakeholders

Zoals eerder aangegeven is de overheid een van de grootste stakeholders in de agrarische sector. Deze geeft volgens veel ondernemingen belemmeringen om samen te kunnen werken. De melkveehouders gaven aan de tachtig/twintig regeling voor derogatie, waarbij tachtig procent van het totale areaal gras moet zijn, als nadelig te ervaren. Ook de mestwetgeving werd als nadelig effect voor samenwerking aangekaart. Veel akkerbouwers gaven aan dat de regels van de overheid niet aanmoedigen om te gaan samenwerken, door de vele extra administratie die erbij komt kijken.

De overheid heeft een groenfonds, waarbij erkende banken groene leningen kunnen verstrekken tegen lagere rente (RVO, 2020). Rabobank, ABN AMRO en ING zijn voorbeelden van betrokken banken. Om in aanmerking te komen voor een lening als veehouder, moet er voldaan worden aan eisen omtrent blijvend grasland. De exacte eisen zijn bij een gesprek met de bank te overleggen.

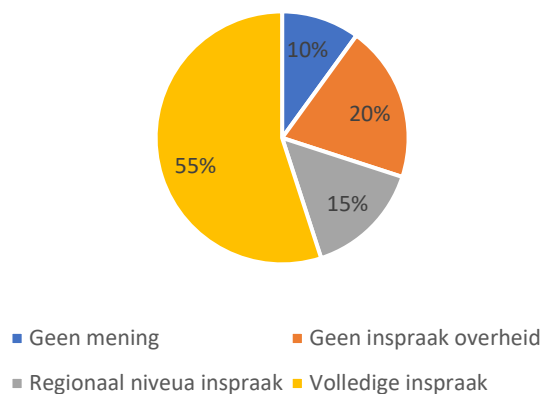
Naast de overheid zijn er andere stakeholders die invloed hebben op de samenwerkingen of de sturing van een agrarische onderneming. Royal Friesland Campina heeft bijvoorbeeld een PlanetProof-zuivellijn opgezet. Om hieraan te kunnen voldoen, moet minimaal vijftig procent eiwit van eigen land geteeld worden als basisnorm. Om mee te draaien op het topniveau moet minimaal zestig procent eiwit van eigen land geteeld worden (SMK, 2022). Hier komt vanaf 2024 nog eens vijf procent bij zowel de basisnorm als het topniveau bij op, om PlanetProof te mogen leveren.

Royal A-ware en DeltaMilk hebben ook een dergelijke zuivellijn. Deze hebben een exclusieve zuivellijn voor Albert Heijn. Hier is een compleet duurzaamheidsprogramma voor opgesteld. Enkele voorbeelden van dit programma zijn: elke koe moet een zacht ligbed hebben, er mag maximaal 2,5

GVE (Groot Vee Eenheden) per hectare gras aanwezig zijn en er mag geen kerende grondbewerking plaatsvinden op de hectares gras binnen het bedrijf (Royal A-ware, 2020). Het idee hierbij is om klimaat neutrale melk te produceren, waarbij de uitstoot van broeikasgassen gecompenseerd wordt door het grasland wat de CO² vastlegt. Voor de extra inspanningen en de dingen die de melkveehouder moet laten, wordt er een premie gegeven op de melkprijs. De melk wordt onder het keurmerk 'Beter voor Koe, Natuur en Boer' afgezet bij Albert Heijn. Uiteindelijk beïnvloeden veel van deze maatregelen de mogelijkheid tot samenwerken tussen akkerbouw en veehouderij. Een groot gedeelte van de maatregelen beïnvloeden de samenwerking op een negatieve manier.

In de interviews en in de enquête is de vraag gesteld hoe de overheid op regionaal of nationaal niveau de samenwerking en kringlooplandbouw zou kunnen stimuleren. De reacties liepen uiteen. Tien procent had (nog) geen mening hierover. Twintig procent gaf aan dat de overheid in welke vorm dan ook, zich er niet mee moet bemoeien. Vijftien procent gaf aan dat de overheid op regionaal niveau moet acteren, door bijvoorbeeld collectieven op te richten die per regio bekijken wat waardevol is om in te investeren. Het grootste gedeelte gaf aan dat de overheid de regels zodanig moet aanpassen, met het doel samenwerking en kringlooplandbouw aantrekkelijker wordt gemaakt. Het overzichtelijker maken van de regels werd bijna bij iedereen benoemd. Verder een versoepeling van de mestwetgeving was wenselijk. Een regel die geldt voor melkveehouders is dat er maximaal vijventwintig procent van de mest via boer-boer transport (transporteren zonder monstren) afgevoerd mag worden (Berkhout, 2019). Hierdoor wordt een groot gedeelte alsnog uit de regio getransporteerd, wat de kringloop binnen een regio niet ten goede komt.

Figuur 3.8 Mate van inspraak van de overheid volgens de respondenten

4. Discussie

In dit afstudeerwerkstuk is onderzocht hoe er tussen akkerbouwers en veehouders in De Veenkoloniën samengewerkt wordt en wat mogelijkheden en stimulansen voor kringlooplandbouw kunnen zijn.

De eerste en tweede deelvraag betreffen de mogelijke samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij in De Veenkoloniën en hoe er op dit moment al samengewerkt wordt. De antwoorden uit de interviews en de enquêtes kwamen overeen met wat er is gevonden in de literatuur en er kan dus aangenomen worden dat dit de realiteit goed weergeeft. Uit de resultaten is gebleken dat grondruil met negenenzeventig procent en mestafzet met vierenveertig procent de grootste vormen van samenwerken zijn. Er mag geconcludeerd worden dat dit voor beide partijen loont, aangezien het zo veel voorkomt. Een van de punten binnen de visie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit waarnaar gestreefd wordt om meer voedergewassen te laten telen door akkerbouwers in de regio, blijkt in De Veenkoloniën nog geen hoog aandeel te hebben. Slechts elf procent van de respondenten geeft aan de teelt van voedergewassen op zich te nemen of uit te besteden. Hier kan worden aangenomen dat het nog niet aantrekkelijk genoeg is, om de teelt van voedergewassen te laten telen door akkerbouwers. De reactie van de respondenten is dat het simpelweg niet genoeg oplevert, ten opzichte van de huidige gewassen, om de teelt op hen te nemen. Producten zoals veldbonen of sojabonen kunnen bijvoorbeeld vele malen goedkoper geteeld worden in en geïmporteerd worden uit andere landen, waardoor het saldo voor de Nederlandse ondernemer niet zal stijgen. Verdere vormen zoals het delen van machines en arbeid, waren zoals verwacht aanwezig, maar niet in grote mate. Deze vormen van samenwerking vergen van de ondernemers een goede onderlinge communicatie met duidelijke afspraken. Deze vormen van samenwerking is niet specifiek iets tussen een akkerbouwer en een melkveehouder, maar kan eveneens tussen twee akkerbouwers of twee melkveehouders werken. Ook hebben deze vormen van samenwerken geen verdere effecten op kringlooplandbouw.

Doormiddel van interviews en een enquête is getracht de belangen van beide partijen helder te krijgen. Hierbij waren de antwoorden niet allemaal gericht op de belangen, maar werden er meer problemen benoemd en mogelijke oplossingen hiervoor. De problemen en oplossingen zijn per persoon verschillend en in dit onderzoek zijn de meest voorkomende antwoorden gebruikt. Het is dus onwaarschijnlijk dat de gepresenteerde resultaten voor alle ondernemers gelden. Het overgrote deel is bereid om samen te werken met de andere partij, maar door onduidelijkheden binnen de wet- en regelgeving zijn er ondernemers die dit niet durven of eerst duidelijkheid afwachten. Een andere reden die de samenwerking kan beperken is dat er weinig akkerbouwers of melkveehouders in de buurt zijn om mee samen te werken. De belangen van de ondernemers werden over het algemeen vertaald in stimulansen, die met name door de overheid ingevuld moeten worden. Voorbeelden van problemen bij melkveehouders zijn bijvoorbeeld derogatie, mestafzet en blijvend grasland. Wat er met derogatie gaat gebeuren, wordt aan het einde van dit seizoen bekend, terwijl er wel mest uitgereden moet worden en naar waarschijnlijkheid ook afgevoerd moet worden. Door deze onbekende regelgeving, weten de melkveehouders niet om welke hoeveelheden dit moet gaan en voeren voor de zekerheid extra mest af, wat misschien niet nodig is. Deze mest had ook op eigen land of in de regio uitgereden kunnen worden om de kringlopen zo klein mogelijk te houden. Ook gaven melkveehouders aan dat voorwaarden van afnemers, zoals bepaalde percentages eiwit van eigen land, niet aanmoedigt om samen te gaan werken. De belangen of stimulansen worden volgens de ondernemers gecreëerd door het aanpassen en versoepelen van wetten en regels binnen een regio. Het gemakkelijker maken van mesttransporten is een veelgenoemd voorbeeld. Een extra

financiële waardering op de betalingsrechten, wanneer melkveehouders en akkerbouwers in de regio aantoonbaar samenwerken is ook een veelgenoemde oplossing.

Op de vraag hoe stakeholders invloed hebben op de samenwerking of kringlooplandbouw, kwamen net als op de derde deelvraag veel verschillende reacties. Ook hierbij geeft het geen representatief beeld voor alle ondernemers, maar is het gefilterd op de meest voorkomende antwoorden. Vele malen werd benoemd dat de bovenwettelijke eisen van een afnemer niet stimulerend werken om een samenwerking aan te gaan. Deze eisen gelden vooral in de melkveehouderij, door bijvoorbeeld een minimum percentage eiwit van eigen land te moeten winnen. Binnen de akkerbouw zijn er nog geen eisen die de samenwerkingen zouden kunnen beïnvloeden. Een mogelijke reden is dat de akkerbouwsector nog niet onder een vergrootglas ligt zoals de melkveehouderij. Uiteindelijk is gebleken dat het overgrote deel voor een versoepeling van regels is.

Zoals eerder aangegeven is het onderzoek gefilterd een deel van de doelgroep en er dus personen zijn met andere meningen die niet gehoord zijn. De verwachting van tweehonderd respondenten van de enquête bleek achteraf aan de optimistische kant. Uiteindelijk is deze door vierennegentig mensen ingevuld, wat alsnog voor een representatief beeld zorgde in vergelijking met de literatuur. Wat opviel is dat de open vragen meer beantwoord werden met antwoorden zoals 'geen mening'. Een mogelijke verklaring is dat dit te veel moeite of tijd zou kosten. Bij de interviews was dit niet aan de orde, hierbij had men tijd gemaakt en nam men ook uitgebreid de tijd om te antwoorden. Uiteindelijk moeten de cijfers niet als conclusies gezien worden, maar meer als een inventarisatie.

5. Conclusie en aanbevelingen

Met kringlooplandbouw als vooruitzicht is het belangrijk om de samenwerking en hoe deze nu al aanwezig is tussen akkerbouwer en melkveehouderij te onderzoeken. Hiervoor zijn een viertal deelvragen opgesteld om vervolgens de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Deze antwoorden staan hieronder toegelicht.

5.1 Conclusie

Wat zijn de mogelijke samenwerkingsmogelijkheden?

De mogelijke samenwerkingsvormen binnen akkerbouw en melkveehouderij zijn in vijf vormen opgedeeld: grondruil, mestafzet, arbeid, machines, telen van voedergewassen. Mestafzet is volgens de literatuur de grootste mogelijkheid van samenwerken in combinatie met grondruil. De mest kan doormiddel van korte lijnen naar de akkerbouwer getransporteerd worden, zonder dat er mesthandelaren tussen zitten. De mest zorgt voor een goede bodemvruchtbaarheid op de percelen van de akkerbouwer en de mest wordt in de omgeving weer toegepast wat de kringloop meer sluitend maakt. Ook grondruil en het telen van voedergewassen zijn belangrijk voor de kringlooplandbouw. Door grondruil kunnen akkerbouwers hoger salderende gewassen telen op de 'schone' gronden, vrij van schadelijke aaltjes. Door de verruiming krijgen melkveehouders ook niet constant mais op hetzelfde perceel, wat de bodemkwaliteit ten goede komt. Het verbeteren van de bodemkwaliteit is tevens een van de punten van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor de invulling van kringlooplandbouw.

Hoe wordt er nu al samengewerkt tussen akkerbouwers en veehouders?

Op dit moment wordt er nauw samengewerkt is gebleken. Uit de enquête blijkt dat eenenzestig procent van de melkveehouders samenwerkt en zesenvieftig procent van de akkerbouwers samenwerkt. Uit interviews is gebleken dat vier op de tien melkveehouders en zes op de tien akkerbouwers samenwerken. De percentages liggen niet ver uit elkaar, waarvan aangenomen mag worden dat dit het beeld goed weergeeft. Grondruil heeft met negenenzeventig procent het grootste aandeel in de samenwerkingen. Gevolgd door mestafzet zijn dit de twee grootste vormen van samenwerking. Dit was uiteindelijk ook de verwachting, gezien dit in de literatuur ook naar voren kwam. Op het gebied van de teelt van voedergewassen kan nog wat gewonnen worden. De bereidheid is groot, echter houdt de wet- en regelgeving de ondernemers nog huiverig om hieraan te gaan beginnen.

Welke belangen hebben zowel akkerbouwers als veehouders?

Uit de interviews en enquêtes zijn meer problemen en oplossingen aangedragen dan daadwerkelijke belangen. Deze problemen zijn in twee groepen op te delen, de problemen die zich bij de teelt en de praktische kant voordoen en de problemen die zich omtrent wet- en regelgeving voordoen. Het overgrote deel van de respondenten geeft aan dat de wet- en regelgeving en de eventueel aanvullende eisen van afnemers moeten veranderen om samenwerking werkbaar te maken. Verder zou een extra financiële bonus op bijvoorbeeld de betalingsrechten bij samenwerkingsverbanden stimulerend werken voor de ondernemers.

Hoe beïnvloeden stakeholders de samenwerking/kringlooplandbouw?

Stakeholders hebben invloed op de bedrijfsvoering van de ondernemers. Zoals eerder benoemd, is de overheid met de wet- en regelgeving, de grootste speler die invloed heeft op der bedrijfsvoering bij ondernemers. De regels omtrent derogatie en de onzekerheid daarvan spelen een grote rol, wat samenwerken voor veel ondernemers af kan schrikken. Deze invloeden werken de visie van het LNV tegen, omdat samenwerking juist kan helpen om een kringloop meer sluitend te maken.

Stakeholders als afnemers kunnen de samenwerking stimuleren door de bovenwettelijke eisen te versoepelen of afschaffen, zoals een minimum percentage eiwit van eigen land of blijvend grasland. Deze afnemers kunnen ook beloningen geven aan melkveehouders en akkerbouwers die wel samenwerken. Op die manier worden meer ondernemers gestimuleerd om dit te gaan doen. De bereidheid om samen te gaan werken is groot, maar door eisen van stakeholders worden ondernemers afgeremd.

Hoofdvraag: Hoe kan regionale samenwerking t.b.v. kringlooplandbouw worden verbeterd om doelstelling kringlooplandbouw in 2030 in De Veenkoloniën te behalen?

Binnen De Veenkoloniën wordt er al duidelijk samengewerkt is gebleken. Er zijn echter nog wel problemen en belemmeringen die de ondernemers afremmen om te gaan samenwerken. De bereidheid is groot om te gaan samenwerken. De ondernemers kunnen zelf een steentje bijdragen om deze samenwerkingen te verbeteren of tot stand te brengen. Daarbij moeten allereerst goede afspraken gemaakt worden tussen akkerbouwers en melkveehouders. Er zijn problemen omtrent de praktijk en de teelt, maar deze problemen zijn door communicatie op te lossen en zo een gezonde samenwerking aan te gaan. De grootste uitdaging voor het verbeteren van de samenwerking tussen de melkveehouderij en akkerbouw, ligt bij het aanpassen van wet- en regelgeving en bovenwettelijke eisen van stakeholders. Wanneer deze de regels aanpassen, zal de samenwerking beter werkbaar worden, wat de kringloop te goede komt. Tot slot kunnen de stakeholders de samenwerking stimuleren en verbeteren door gebruik te maken van een waarderingssysteem, waarbij de ondernemers een extra financiële bijdrage kunnen ontvangen op de betalingsrechten, wanneer er aantoonbaar samengewerkt wordt. Om uiteindelijk de kringlooplandbouw te stimuleren.

5.2 Aanbevelingen

Om de samenwerking tussen akkerbouw en melkveehouderij te verbeteren in De Veenkoloniën, zijn er aanbevelingen opgesteld. Wanneer er duidelijke afspraken gemaakt worden tussen de ondernemers, zal de samenwerking tot zijn recht komen. Beide partijen moeten er rekening mee houden dat het op zijn tijd nadelen met zich mee kan brengen, maar de voordelen groter zijn dan de nadelen. Ook kunnen de ondernemers veel van elkaar leren tijdens het samenwerkingsverband, men komt er altijd sterker voor te staan tijdens het samenwerken.

Naast de invloed die ondernemers zelf hebben op de samenwerking, hebben stakeholders dat ook. De eisen binnen de wet- en regelgeving van de overheid oefenen de grootste invloed uit op de bedrijfsvoering en daarbij de mogelijke samenwerkingen. De volgende punten kunnen stimulerend werken op de samenwerking. Er moet duidelijkheid gecreëerd worden omtrent de regelgeving voor derogatie, deze is onduidelijk voor alle ondernemers en weten nu niet waar ze staan. De mestafzet en de mogelijke hoeveelheden hiervan moeten versoepeld worden. Op deze manier kan er meer mest in de regio afgezet worden zonder dure weeg- en transportkosten. Dit helpt de kringloop van mest- en reststromen meer sluitend te maken binnen de regio. Binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zou een extra financiële bijdrage op de betalingsrechten toegevoegd kunnen worden voor melkveehouders en akkerbouwers die aantoonbaar samenwerken. Ook banken zouden voordelen bij leningen kunnen geven bij ondernemers die aantoonbaar samenwerken, door bijvoorbeeld rentes te verlagen.

Tot slot is een vervolgonderzoek in hetzelfde gebied aan te bevelen. Echter moet de groep respondenten dan groter zijn, voor een hogere betrouwbaarheid. Ook moeten de adviezen specifieker worden uitgewerkt, om de verbeteringen beter te kunnen achterhalen. Ook een vervolgonderzoek naar verbetering van samenwerking van melkveehouders en akkerbouwers in andere regio's is aan te bevelen. Op deze manier wordt er een duidelijk beeld van Nederland-breed gecreëerd, op die manier kunnen er conclusies en nieuwe inzichten gevormd worden voor Nederland.

Bibliografie

- Berkhout, P. (2019, juni 25). *Kringloop en de wetten van de economie*. Geraadpleegd op 5 september 2021, van Wageningen Universiteit: <https://weblog.wur.nl/kringlooplandbouw/kringlooplandbouw-en-de-wetten-van-de-economie/>
- Boer de, I. J., & Van Ittersum, M. K. (2018). *Circularity in agricultural production*. Geraadpleegd op 5 september 2021, van WUR: <https://edepot.wur.nl/470625>
- Bos, H., Groenesteijn van, J., Harmsen, P., Hugenholtz, J., Appelmans, W., Jetten, J., . . . Visser, S. (2019). *Circulaire systemen*. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van Wageningen Universiteit: <https://edepot.wur.nl/514256>
- Jukema, G., Ramaekers, P., & Berkhout, P. (2020). *De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband*. Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Wageningen/Heerlen/Den Haag. Geraadpleegd op 14 december 2021, van Wageningen UR: <https://edepot.wur.nl/511255>
- Oosterhoff, W. (2019). *Samenwerken Akkerbouw&Veehouderij*. Dronten; Aeres Hoogeschool. Geraadpleegd op 11 november 2021
- Prins, B., Galama, P., Beldman, A., Laverman, W., Wilms, B. J., Wilms, B. D., . . . Horring, J. (2011). *Een moderne, regionale samenwerking*. Wageningen Universiteit. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van Wageningen UR: <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/174747>
- Rijk, P. (2008, April). *Landbouwgrond in Europa analyse van en visie gewasopbrengsten, bevolking en milieu*. Geraadpleegd op 11 november 2021, van <https://edepot.wur.nl/29599>
- Royal A-ware. (2020, oktober 22). *Certificatieschema Beter voor ko, natuur & boer*. Geraadpleegd op 11 november 2021, van Static AH: https://static.ah.nl/binaries/ah/content/assets/ah-nl/core/about/duurzaamheid/20200924_certificatieschema_algemenevoorwaarden_3-.pdf
- RVO. (2021, december 1). *Regeling groenprojecten*. Geraadpleegd op 11 november 2021, van RVO: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/regeling-groenprojecten-0>
- Schouten, C. (2018, september 8). *Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden*. Geraadpleegd op 11 november 2021, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/beleidsnota-s/2018/09/08/visie-landbouw-natuur-en-voedsel-waardevol-en-verbonden/visie-landbouw-natuur-en-voedsel-waardevol-en-verbonden.pdf>
- Schouten, C. (2019). *Wat is kringlooplandbouw?* Geraadpleegd op 11 november 2021, van Platform Kringlooplandbouw: <https://www.platformkringlooplandbouw.nl/wat-is-kringlooplandbouw#:~:text=De%20visie%20E2%80%98Landbouw,%20Natuur%20en%20Voedsel:%20Waardevol%20en,voor%20voedsel.%20meer%20samenwerking%20tussen%20natuur%20en%20landbouw.>
- Schröder, C. S. (2009). *Sustainable use of phosphorus*. Geraadpleegd op 14 december 2021, van https://www.susana.org/_resources/documents/default/2-1587-sustainableuseofphosphorusfinalsustpenvb120090025.pdf
- Smit, P. (2017, 7 maart). Nederland verliest jaarlijks 7500 hectare landbouwgrond. *Nieuwe Oogst*. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van

<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2017/03/07/nederland-verliest-jaarlijks-7500-hectare-landbouwgrond#:~:text=Tussen%201996%20en%202012%20is,Oostelijk%20Flevoland%20en%20de%20Noordoostpolder>.

SMK. (2022, 1 januari). *Certificatieschema "on the way to planetproof" voor melk*. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van https://downloads.smk.nl/Public/PlanetProof_documenten/Melk/2022/Certificatieschema%20melk%202.0.pdf

Wageningen Universiteit. (2019). *Dossier kringlooplandbouw*. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van <https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Kringlooplandbouw.htm>

Wageningen Universiteit. (2020). *Kringlooplandbouw: een nieuw perspectief voor de Nederlandse landbouw*. Geraadpleegd op 14 december 2021, van Wageningen: <https://www.wur.nl/nl/show-longread/Kringlooplandbouw-een-nieuw-perspectief-voor-de-Nederlandse-landbouw.htm>

Wolf de, P., Klompe, K., Hanegraaf, M., Molendijk, L., & Vellinga, T. (2018). *Verduurzaming samenwerking akkerbouw-veehouderij in Drenthe*. Wageningen. Geraadpleegd op 3 januari 2022, van <https://edepot.wur.nl/464052>

Bijlage I: Interview

Inleiding: Wat voor onderneming heeft u? Wat typeert u als ondernemer? Bijvoorbeeld vooruitstrevend of met de stroom meegaand? Wat verder aan bod komt...

Vragen:

Werkt u samen met een veehouder/akkerbouwer? Waarom wel/niet?

.....

Op wat voor manier werkt u samen of zou u samen willen werken?

.....

Om wat voor redenen werkt u samen?

.....

Zijn er problemen die u als hinderlijk ervaart bij de samenwerking, zo ja waarom?

.....

Wat zijn voor u de voordelen om samen te werken?

.....

Wat zou de samenwerking kunnen verbeteren?

.....

Hoe zou de overheid de samenwerking naar uw idee kunnen stimuleren?

.....

Hoe zouden afnemers en banken samenwerking naar uw idee kunnen stimuleren?

.....

Bent u bekend met kringlooplandbouw?

.....

Houdt u zich bezig met kringlooplandbouw?

.....

Op welke manier zou u kringlooplandbouw ingevuld zien worden?

.....

Mogelijkheden kringlooplandbouw

1. Heeft u een akkerbouw- of veehouderijbedrijf

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Veehouderij Ga naar vraag 2
- ☐ Akkerbouw Ga naar vraag 16
- ☐ Gemengd bedrijf Ga naar vraag 3

2. Werkt u samen met een akkerbouwer in uw omgeving? Denk hierbij aan grondruil, gezamenlijke machines, teeltvoedergewassen, gebruik reststromen etc. Maar niet enkel grond(ver)huur of betaald werk voor derden (loonwerk).

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja Ga naar vraag 8
- ☐ Nee Ga naar vraag 3

3. Waarom werkt u niet samen met een akkerbouwer?

4. Ondanks dat u niet direct samenwerkt met een akkerbouwer; wat ziet u als mogelijk volgorde van wel samenwerken?

5. Heeft u ooit wel eens een periode samengewerkt met een akkerbouwer?

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee

6. Zo ja, waarom bent u hiermee gestopt

7. Wat zou u wel overhalen om samen te werken met een akkerbouwer? Ga hierna naar vraag 30

8. Hoe lang werkt u al samen?

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Korter dan 5 jaar
- ☐ 5 tot 10 jaar
- ☐ Langer dan 10 jaar

9. Op welke manier werkt u samen?

10. Wat zijn uw redenen om samen te werken?

11. Tegen wat voor problemen, die u als hinderlijk ervaart, loopt u aan bij deze samenwerking?

12. Wat zijn de voordelen van de samenwerking?

13. Wat zou de samenwerking kunnen verbeteren?

14. Twijfelt u soms of u wel wilt blijven samenwerken?

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee

15. Zo ja, wat is hier de reden van? Ga hierna naar vraag 30

16. Werkt u samen met een veehouder in uw omgeving? Denk hierbij aan grondruil, gezamenlijke machines, teeltvoedergewassen, gebruik reststromen etc. Maar niet enkel grond(ver)huur of betaald werk voor derden (loonwerk).

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja Ga naar vraag 22
- ☐ Nee Ga naar vraag 17

17. Waarom werkt u niet samen met een veehouder?

18. Ondanks dat u niet direct samenwerkt met een veehouder; wat ziet u als mogelijk volgorde van wel samenwerken?

19. Heeft u ooit wel eens een periode samengewerkt met een veehouder?

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
- ☐ Nee

20. Zo ja, waarom bent u hiermee gestopt?

21. Wat zou u wel overhalen om samen te werken met een veehouder? Ga hierna naar vraag 30

22. Hoe lang werkt u al samen?

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Korter dan 5 jaar
☐ 5 tot 10 jaar
☐ Langer dan 10 jaar

23. Op welke manier werkt u samen?

24. Wat zijn uw redenen om samen te werken?

25. Tegen wat voor problemen, die u als hinderlijk ervaart, loopt u aan bij deze samenwerking?

26. Wat zijn de voordelen van de samenwerking?

27. Wat zou de samenwerking kunnen verbeteren?

28. Twijfelt u soms of u wel wilt blijven samenwerken?

Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja

☐ Nee

29. Zo ja, wat is hier de reden van?

30. Hoe zouden regionale en nationale overheid naar uw idee samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij kunnen stimuleren?

31. Hoe zouden afnemers en banken naar uw idee samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij kunnen stimuleren? (Bijvoorbeeld: Agrifirm, AVEBE, Aware, For Farmers, Friesland Campina, Rabobank)

32. Op welke manier zou u kringlooplandbouw willen invullen?

Hartelijk dank voor het invullen van deze enquête

33. Indien er voor open staat dat er bij aanvullende vragen contact met u opgenomen wordt, laat dan uw e-mail adres achter. Zo niet, kunt u direct op verzenden drukken.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulier

Bijlage III: Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren 2018

Naam: Jan Jaap Daanje
Klas: 4TAO

*De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn 'killing points'. Wanneer de beoordelaar daarvan meer dan vijf heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'killing points' toegestaan.*

1. Het taalgebruik

- ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden; het rapport/verslag is dan afgekeurd*
- ☐ Heeft een actieve schrijfstijl*
- ☐ Is zakelijk, formeel en objectief *
- ☐ Is coherent (verwijs- en verbindingswoorden) *
- ☐ Heeft een adequate interpunctie*
- ☐ Bevat niet de persoonlijke voornaamwoorden 'ik/mij/me, jij/je/jou, jullie, u, wij/we/ons' *
- ☐ Is doelgroepgericht*
- ☐ Heeft een uniforme stijl*

2. De ordening

- ☐ Het verslag/rapport heeft een logisch opbouw
- ☐ Elk hoofdstuk heeft een logische alineastructuur
- ☐ Elk hoofdstuk kent een introductie (m.u.v. H.1)

3. Het rapport/verslag

- ☐ Is vrij van plagiaat*
- ☐ De pagina's zijn genummerd*
- ☐ Heeft een uniforme opmaak

4. De omslag

- ☐ Bevat de titel
- ☐ Vermeldt de auteur(s)

5. De titelpagina/het titelblad

- ☐ Heeft een specifieke titel*
- ☐ Vermeldt de auteur(s)*
- ☐ Vermeldt de plaats en de datum*
- ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)*

6. Het voorwoord:

- ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- ☐ Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

7. De inhoudsopgave:

- ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- ☐ Is overzichtelijk/gestructureerd
- ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing

8. De samenvatting:

- ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- ☐ Bevat de conclusies
- ☐ Bevat suggesties voor verder onderzoek

- ☐ Bevat geen persoonlijke mening
- ☐ Staat direct na de inhoudsopgave

9. De inleiding

- ☐ Is hoofdstuk 1*
- ☐ Beschrijft het kader/de context en de aanleiding*
- ☐ Geeft inhoudelijke relevante achtergrondinformatie*
- ☐ Bevat de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Vermeldt het doel*
- ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

10. Materiaal en methode

- ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Motiveert de keuze voor de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Past bij de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden
- ☐ Beschrijft de methode van data-analyse

11. De (opmaak van de) kern

- ☐ De hoofdstukken en de (sub)paragrafen met maximaal drie niveaus zijn genummerd*
- ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- ☐ Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur) *
- ☐ De tabellen zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel) *
- ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- ☐ De tekst bevat verwijzingen naar de desbetreffende bijlage(n)
- ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen

12. De discussie

- ☐ Vermeldt de interpretatie(s) van de resultaten
- ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- ☐ Geeft de valide argumentatie weer
- ☐ Evalueert de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen

13. De conclusies en aanbevelingen

- ☐ Bevatten antwoord(en) op de onderzoeksvraag
- ☐ Zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ Bevatten geen nieuwe informatie*

14. De bronvermelding

- ☐ Verwijzingen in de tekst zijn conform de APA-normen*
- ☐ De bronnenlijst is conform de APA-normen*

15. De bijlagen

- ☐ Zijn genummerd
- ☐ Zijn voorzien van een passende titel
- ☐ Bevatten geen eigen analyse
- ☐ Zijn overzichtelijk weergegeven